

Mina Kujović

Prilog historiji agrarnih odnosa u Gračanici i njenoj okolini od 1920. do 1929. godine

Nakon završetka Prvog svjetskog rata, 1918. godine, Bosna i Hercegovina je imala preko 88% seoskog stanovništva koje je isključivo zavisilo od poljoprivredne i stočarske proizvodnje. Zemljišni odnosi¹, odnosno neriješeno agrarno pitanje² bilo je za novostvorenu državu, Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS), u čiji je sastav Bosna i Hercegovina ušla kao autonomna pokrajina, postalo pitanje broj jedan. Bosanskohercegovačko seosko stanovništvo, većinom pravoslavno, nadalo se da će nova država konačno riješiti njihov problem, te da će postati i faktički vlasnici zemlje koju generacijama obrađuju. Poznato je da su seljaci u Bosni i Hercegovini koji su držali zemlju u kmetskom odnosu otkazali obaveze prema zemljovlasnicima (plaćanje haka), jer su mislili da će moći sami i na jednostavan način riješiti agrarno pitanje. (*hak* je određen dio prinosa zemlje koji je čifčija, to jest kmet bezemljaš davao godišnje vlasniku zemlje – *agi* ili *begu*). Na mnogim mjestima, pored otkazivanja plaćanja haka, seljaci su palili begovske čardake, hambare i sijena, a dešavala su se i druga nasilja, pa čak i ubistva feudalaca.³

Nova vlada morala je brzo reagovati, pa je, u cilju rješavanja složenih agrarnih odnosa, donijela niz zakonskih propisa, među kojima su i «Prethodne uredbe za pripremu agrarne reforme». Na temelju tih Odredbi učinjen je pokušaj da se, prije svega, riješi tzv. kmetsko pitanje.

Između ostalog, pomenutim zakonskim propisom, bivši kmetovi proglašeni su vlasnicima kmetovske zemlje, a dotadašnjim vlasnicima država je garantovala odštetu u koju je bio uračunat i hak za 1918. godinu. Do rješavanja pitanja odštete, vlasnicima zemlje isplaćivana je privremena renta prema njihovom prijašnjem dohotku sa kmetovskih zemalja.

Nakon «Prethodnih uredbi za pripremu agrarne reforme», koje su važile za cijelu Kraljevinu SHS, objavljeno je više zakonskih propisa koji su se odnosili isključivo na rješavanje agrarnog pitanja u Bosni i Hercegovini, s obzirom na specifične prilike u tom dijelu Kraljevine. Među njima naročito su značajne: «Uredba o postupanju sa beglučkim zemljama u Bosni i Hercegovini» od 12. maja 1921.⁴ i «Uredba o finansijskoj likvidaciji agrarnih odnosa u Bosni i Hercegovini» od 12. maja 1921. godine.⁵

Pored odštete za beglučke zemlje (begovsko imanje, begov posjed koji nije bio u kmetskom donosu, nego je beg njime direktno upravljao ili ga izdavao pod *zak-up*) zemljovlasnici su tražili dodatak odštete i za kmetovske zemlje, odnosno za kmetovske šume, šikare i pašnjake, koji su bili sastavni dio kmetovskog selišta. Prilikom rješavanja kmetovskog pitanja nisu te šume, šikare i pašnjaci mogli biti isplaćeni, jer za njih nije plaćena zemljarina, koja je bila podloga za obračunavanje i isplatu odšteta za obradivu zemlju. Ova potraživanja regulisana su, ali ne sasvim precizno, tek nakon 1930. godine novim zakonskim propisima.

Provođenje agrarne reforme u Bosni i Hercegovini na temelju mnogobrojnih zakonskih propisa bilo je u nadležnosti Agrarne direkcije u Sarajevu (ADS) za BiH. Pod pojmom sređivanja agrarnih odnosa u BiH obuhvaćena je i unutrašnja koloni-

zacija koja je također bila u nadležnosti Agrarne direkcije u Sarajevu.

Nakon 1918. godine, u BiH izvršena je djelimična unutrašnja kolonizacija. U tom procesu dodjeljivana je državna zemlja siromašnim, beskućnicima, dobrovoljcima iz Prvog svjetskog rata i ratnim invalidima. Prema statističkim podacima o podjeli zemlje, od 1919. do 1928. godine u Gračanici je razdijeljeno "državne zemlje" 4003 dunuma, od toga: 3038 d. dobrovoljcima (54), 117 d. invalidima (3), 430 d. beskućnicima (40) i 719 ostalim (28). Pored kolonizacije koju je vršila država, pri čemu su kolonisti pored zemlje dobijali i druge povlastice, zavisno od kraja i ciljeva svakog pojedinog naseljavanja, postojala je i tzv. privatna kolonizacija – uzurpacija zemljišta. Veći dio kolonizacije u BiH vršen je uzurpacijom državne zemlje, koju je država morala naknadno legalizovati. Radovi na dodjeljivanju državne zemlje odvijali su se prema «Pravilniku o provođenju unutrašnje kolonizacije u Bosni i Hercegovini».

Dokumentacija nastala radom državnih organa u čijoj je nadležnosti bilo rješavanje agrarnih pitanja u Bosni i Hercegovini (agrarna reforma i unutrašnja kolonizacija) nalazi se, kao arhivska građa, u bosanskohercegovačkim arhivima. Građa nije cjelovita, samo je djelomično sredena i arhivistički obrađena u vidu inventara pa je zbog toga do danas relativno malo korištena za historiografska istraživanja.⁶ O agrarnoj problematici u Bosni i Hercegovini dosta je pisano sa pravnog, sociološkog i političkog aspekta dok cjelovita historiografska obrada ovog problema, na temelju prvorazrednih historijskih izvora još čeka svoje autore.⁷

Dokumentacija nastala radom Agrarne direkcije u Sarajevu⁸ nalazi se,

sredena i obrađena u vidu sumarno-analičkog inventara u Arhivu Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Od 160 arhivskih kutija općih spisa ovog arhivskog fonda na Gračanicu i njenu okolinu odnose se 72 dokumenta.

Pregled arhivskih spisa o agrarnim prilikama u Gračanici i njenoj okolini u arhivskom fondu, Agrarna direkcija u Sarajevu (ADS) za Bosnu i Hercegovinu, 1920.-1929. (Analitički inventar)⁹

ADS-707/20 – Kotarski ured (KU) u Gračanici obavještava Zemaljsku vladu u Sarajevu da je popis haka još u toku i da posao kasni «zato što neki kmetovi poriču hak, te isti treba naknadno ustanoviti.» Dopis je potpisao kotarski upravitelj Berinčević. Listova :1 (L: 1).

ADS-3097/20 – ADS odobrava Ibrahimu Topiću iz Gračanice da kao zastupnik svoje žene Fatime, rođ. Bećirević, može prodati njene nekretnine (kuća i bašča) u Lohinji, jer su udaljene od Gračanice i teško ih je održavati. (L:4)

ADS-11926/20 – Obavještenje Zemaljske vlade u Sarajevu da je ADS odobrila Halilu Kajeviću (?)¹⁰ kupovinu erarnog (državnog) zemljišta po cijeni od 800 K. (kruna) za 200 m². (L:2)

ADS-14229/20 – Dopis ADS Okružnoj oblasti u Tuzli u kojem obavještava da je na račun KU Gračanica uplaćeno 7000 K. za isplatu privremene rente zemljovlasnicima u Gračanici. Istim dopisom nalaže se KU Gračanica da «propisno uređuje u smislu izdanih naređenja....» te da obračun rente u originalu dostavi ADS. (L:2)

ADS – 14404/20 – ADS odobrava da se dio k.č. br. 1347/1 k.o. Rogatica u površini od 1 dunum upiše u vlasništvo Ahmeta Pašića, umrlog Sabitage kao poklon. Poklonjenu zemlju Pašić ne

može prodati niti drugim načinom nekome u vlasništvo ustupiti niti operetiti. (L:2)

ADS-14713/20 – Obavještenje ADS da ne može udovoljiti molbi dobrovoljca Radovana Ristića da mu se na području Gračanice dozvoli otkup državnog zemljišta, jer se tome protivi KU Gračanica. (L:1)

ADS-15761/20 – ADS odobrava Mustafi Sprečiću da u Općini Sokol kupi 1 dunum i 200 m² državnog zemljišta po cijeni od 500 K, (L:2)

ADS-16139/20 –

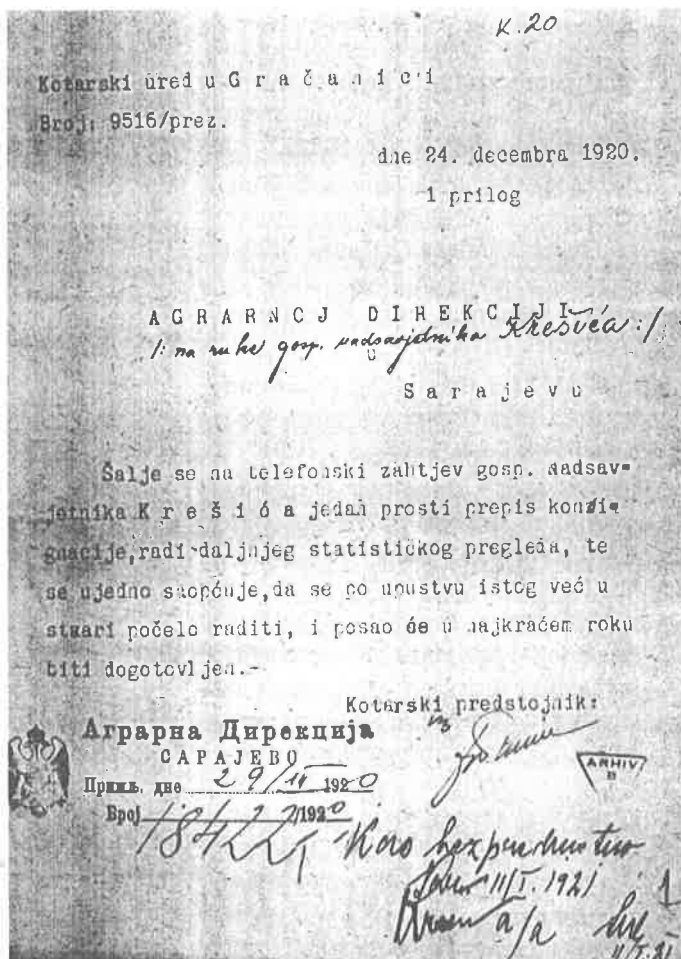
Molba dobrovoljca Jovana Ostojića za dodjelu državnog zemljišta na području gračaničkog sreza. ADS preporučuje KU Gračanica da mu iziđe u susret pod uslovom «ako ustanovi da mu je zemljište zaista potrebno, te sporazumno sa seoskim odborima nađe mu prikladno zemljište koje bi isti mogao u proljeće obradivati.» (L:1)

ADS-18422/20 – Popis zemljovlasnika u gračaničkom srezu sa prijedlogom privremene rente za oduzetu zemlju. Popis sačinila Agrarna komisija u Gračanici. (L:3)

ADS-3664/21 – ADS odbija zahtjev Šečić Smaila iz Maglaja za isplatu zaostalog haka iz 1918. godine za zemlju u Porječini, sa obrazloženjem da u elaboratu o zaostalom haku nema njegovog zahtjeva. (L:2)

ADS-4019/21 – Prepiska u vezi sa načinom isplate zaostalog haka iz 1918. godine i predujmova za privremenu rentu za 1920. godinu. (L:4)

ADS-8697/21 – Prepiska ADS i KU Gračanica u vezi sa «uređenjem» uzurpacija u gračaničkom srezu: ukupno

487 uzurpacija. Za potrebe ucrtavanja parcela ADS je dostavila Agrarnoj komisiji u Gračanici: «jednu rolu prozirnog papira, jednu bočicu crnog tuša, jednu bočicu karmin tuša, šest crtačkih pera i dvije brisalice.» (L:2)

ADS-9351/21 - Regulisanje uzurpacije državnog zemljišta u Sokolu, srez Gračanica; zemljište Begović Hasana. (L:1)

ADS-9307/21 - Molba Mešić (Saliha) Hasana i dr. za dodjelu državne zemlje. ADS odbija molbu, uz prijedlog da uzmu državnu zemlju pod zakup. (L:2)

ADS-24191/21 - Iskaz o naknadnoj isplati rente za 1920. godinu. Popis zemljovlasnika u gračaničkom srezu kojima je oduzeta zemlja. (L:14)

ADS-24514/21 - Molba Hate Mulalić ud. Širbegović iz Maglaja za I akcije rente za oduzetu zemlju u Gračanici. Molba je odbijena uz obrazloženje da su isplaćeni samo najpotrebniji bivši zemljovlasnici. (L:1).

ADS-6741/22 - Odobrenje zakupnog ugovora Bajri (Huse) Kuduzoviću na k.č. 1051/63, k.o. Gračanica. (L:6)

ADS-10404/22 - Odobrenje zakupnog ugovora na državnu zemlju Aydi (Osman) Ramiću iz Pribave na k.č. 27474 k.o. Gračanica (L:6)

ADS-17227/22 - Zapisnik sa sjednice Agrarnog senata kod ADS u vezi sa rješavanjem zahtjeva Simana Simića iz Gračanice da mu se, u skladu sa čl. 5 Uredbe o beglučkim zemljama, prizna pravo na zemlju u Osječini, vlasništvo vakufa Uzeirbegović iz Maglaja. (L:6)

ADS-17680/22 - Zapisnik sa sjednice Agrarnog senata kod ADS u vezi sa rješavanjem agrarnog spora između Sa-

liha Nukića i Muniba i Hasana Hadžića oko zemlje u Kostajnici. (L:5)

ADS-19754/22 - Zapisnik sa sjednice Agrarnog senata kod ADS u vezi sa rješavanjem agrarnog spora između Petra Radića iz Krtove i Miloja Topalovića iz Lužana. (L:6)

ADS- 439/23 - Ispravke i dopune iskaza veleposjednika iz 1922. godine; pregled količine zemljišta po vrstama po općinama gračaničkog sreza: ukupno za 42 općine: oranica - 268.375 dunuma i 146 m², vrtovi - 29.434 dunuma i 789 m², livade - 2.106 dunuma i 720 m², vinogradi - 27 dunuma i 430 m², pašnjaci 18.386 dunuma i 194 m², šume - 277.584 dunuma i 627 m². Sveukupno: 618.531 dunum i 860 m². (L:20)

ADS-5319/23 - Zapisnik Agrarnog senata kod ADS u vezi sa agrarnim sporom: Mitra Stijepića Lazarevića protiv Hivzibega Numanbegovića. (L:5)

ADS-5521/23 - Agrarni spor između Vasilija Nikolića i Ristre Lazarevića iz Sočkovca. (L:5)

ADS-5522/23 - Agrarni spor između Ignjata Aleksića i Milića Lazarevića iz Sočkovca. (L:5)

ADS-5626/23 - Agrarni spor između Josipa Tomovića i Srete Lazarevića iz Sočkovca. (L:5)

ADS-8505/23 - Popis vakufa u Gračanici. Ukupno: 69 vakufa. (L:6)

ADS-8975/23 - Agrarni spor između Sušić (Sučić ?) Sime iz Kostajnice i Hasana Hadžića iz Grabske. (L:5)

ADS-9418/23 - Agrarni spor između Agrarne direkcije i Mustafe Mahmutovića u vezi sa molbom za povrat nekretnina u k.o. Škahovica. (L:7)

ADS-9457/23 i 9548/23 – Agrarni spor između Damjana Petrovića iz Gornjih Osječana, Gračanica i Mustajbega Uzeirbegovića iz Maglaja. (L:10)

ADS-222206/23 – Prepiska u vezi sa prodajom posjeda Mustajbega Uzeirovića iz Maglaja u selima Kožuhe i Osječani, srez Gračanica. (L:2)

ADS-917/24 – Agrarni spor između Husage Đuhera i Ignjata Nikolića iz Gračanice protiv Vasve Uzeirbegović iz Maglaja. (L:5)

ADS-1729/24 – Odobrenje zakupnog ugovora Milanković Mitru u k.o. Srpska Grabska, srez Gračanica. (L:2)

ADS-6951/24 – Agrarni spor između Jove Marjanovića i Avdage Prohića, Gračanica. (L:2)

ADS-7726/24 – Prepiska u vezi sa zahtjevom Stjepe Ivaniševića iz Gračanice za priznavanje vlasništva na državnu šumu. (L:57)

ADS-8331/24 – Agrarni spor između Stanka Stanojevića i Miroslava Marušića iz Karanovca, srez Gračanica (L:10)

ADS-10736/24 – Agrarni spor između Ignjata Kršića i Jovanke Bukoljević iz Kostajnice, srez Gračanica. (L:10)

ADS-11408/24 – Pregled riješenih dobrovoljačkih zahtjeva za dodjelu zemlje u gračaničkom srezu za jun 1924. godine. (L:4)

ADS-17105/24 – Agrarni spor između Nikifora Vasića iz Osječana, srez Gračanica i Mustajbega Uzeirbegovića iz Maglaja. (L:11)

ADS-3346/25 – Zapisnik Agrarnog senata kod ADS u vezi sa agrarnim sporom između Nikifora Vasića iz Osječana, srez Maglaj i Mustajbega Uzeirbegovića iz Maglaja. (L:4)

ADS-3603/25 – Prepiska u vezi sa zahtjevom Pere Stankovića iz Lohinje, srez Gračanica na nekretnine Hadžistevića iz Gračanice. (L:13)

ADS-3755/25 – Molba Radić Đurice iz Karanovca, srez Gračanica za gradnju mlina na državnom zemljištu. (L:1)

ADS-4087/25 – Odobrenje Savi Pejiću iz Karanovca, srez Gračanica da može podići mlin na državnom zemljištu. (L:1)

ADS-4088/25 – Odobrenje Peji Mihailoviću iz Karanovca, srez Gračanica da može podići mlin na državnom zemljištu. (L:1)

ADS-17624/25 – Pod uvjetima unutrašnje kolonizacije ADS ovlašćuje Poglavarstvo u srezu Gračanica da dobrovoljcu Kostić Cvijiću dodijeli 50 dunuma državnog zemljišta k.č. 1937/A, k.o. Vranjak. (L:2)

ADS- ?? 2/26 – Dioba kmetovskog selišta Đukića u Kožuhama, srez Gračanica. (L:6)

ADS-240/26 – Zahtjev Simeuna Stanića iz Kostajnice za kmetovsko selište Presšića (?). (L:14)

ADS-250/26 – Prepiska u vezi sa zahtjevom Sime i Nike Vidović iz Kakmuža, srez Gračanica da im se po beglučkoj uredbi prizna vlasništvo na zemlji u k.o. Lohinja, vlasništvo Šefike Sulejmenpašić, rođ. Uzeirbegović iz Maglaja. (L:11)

ADS-1800/26 – Rješenje Ministarstva za agrarnu reformu Kraljevine SHS u vezi sa agrarnim sporom Maksima Perića i Đorđa Vaskrsića oko kmetovskog selišta u Petrovom Selu, srez Gračanica. (L:5)

ADS-2344/26 – Odobrenje zakupnog ugovora na državnu zemlju k.č. 269

k.o. Gračanica Kadrić Sulejmanu i Omerhodžić Hajdaru. (L:1)

ADS-4637/26 – Rješenje Ministarstva za agrarnu reformu Kraljevine SHS u vezi sa agrarnim sporom između Marijana Stojića i Milke Dekić oko beglučke zemlje – šuma Kosa, k.o. Bušletić, srez Gračanica. (L:13)

ADS-4652/26 – Prepiska u vezi sa agrarnim sporom oko beglučke zemlje u k.o. Sižje između Mije Šerkića iz Sižja i Osmanbega Salihbegovića iz Bijeljine. (L:9)

ADS-5137/26 – Zakupni ugovor na državnu zemlju dobrovoljcu iz Skipovca, Stojanu (Marko) Vasiću u k.o. Klokotnica, srez Gračanica. (L:1)

ADS-5139/26 – Odobrenje zakupnog ugovora invalidu Vladimiru Todoroviću iz Skipovca na zemlju u k.o. Klokotnica, srez Gračanica. (L:1)

ADS-5140/26 – Odobrenje zakupnog ugovora invalidu Jovi Vasiću iz Skipovca na državnu zemlju u k.o. Klokotnica, srez Gračanica (L:1)

ADS-5142/26 – Odobrenje zakupnog ugovora dobrovoljcu Petru Todoroviću iz Skipovca na državnu zemlju u k.o. Brijesnica. (L:1)

ADS-5362/26 – Dokumentacija u vezi sa agrarnim sporom oko beglučke zemlje u Sižju između Jovice Zarića iz Sižja i Muhamedbega Pašića iz Bijeljine. (L:9)

ADS-13444/26 – Pregled u dunumima erarnog (državnog i uzurpiranog, javno dobro) zemljišta po općinama (42) u gračaničkom srezu. Na kraju pregleda je napomena: «Šumu u k.o. Petrovo Selo, Kakmuž, Boljanić i Sočkovac zvanu 'Ozren' eksploatiše 'Jadrina' i ista je opterećena pravom servituta.» (L:2)

ADS-16537/26 – Rješavanje agrarnog spora oko beglučkog zemljišta u k.o. Kožuhe između članova porodice bivših kmetova Đurića. Nije naveden zemljovalnik, nego njegov opunomoćenik Muharem Mujačić. (L:5)

ADS-17388/26 – Zakupni ugovor za zemlju u k.o. Malešići, odobren Janku Jankoviću iz Skipovca, srez Gračanica. (L:1)

ADS-17389/26 – Odobrenje zakupnog ugovora dobrovoljcu Đuri (Todora) Kojiću iz Skipovca na državnu zemlju u k.o. Malešić, srez Gračanica. (L:1)

ADS-17390/26 – Odobrenje zakupnog ugovora dobrovoljcu Mihajlu (Jovan) Popoviću iz Skipovca na državnu zemlju u k.o. Malešić, srez Gračanica. (L:1)

ADS-20828/26 – Odobrenje ugovora na zakup državne zemlje u k.o. Kostajnica dobrovoljcu Savi Jovanoviću. (L:1)

ADS-21182/26 – Prepiska u vezi sa pritužbom narodnog poslanika Edhema Mulabdića ADS zbog podjele ispaše Krčevine u selu Džakule, srez Gračanica. (L:5)

ADS-102/27 – Prepiska u vezi sa istragom protiv poglavara sresa Gračanica Kovačevića zbog nepropisnog vršenja poslova oko kolonizacije i dodjele zemlje agrarnim interesantima. (L:15)

ADS-4576/27 – ADS odobrava program gračaničkog sresa u vezi sa kolonizacijom agrarnih interesenata tokom 1927. i daje upute za rad. Nedostaje program. (L:2)

ADS-11280/27 – Odobrenje zakupnog ugovora na državnu zemlju u k.o. Gornji Skugrići, dobrovoljcu Savi Jeremiću. (L:1)

ADS-1748/28 – Odobrenje zakupnog ugovora na državnu zemlju malo-

posjedniku Petru Gavriću u k.o. Petrovo Selo, srez Gračanica. (L:2)

ADS-6787/28 – Odobrenje ADS poglavaru sreza Gračanica da po uvjetima unutrašnje kolonizacije može u desetogodišnji najam dati zemlju u k.o. Klokotnica: Hasanu Hodžiću, Mehmedu Salihoviću, Halilu Hadžiću, Mehi Junuzoviću i Ademu Junuzoviću. (L:2)

ADS-12538/28 – Odobrenje ADS poglavaru sreza Gračanica da po uvjetima unutrašnje kolonizacije može na deset godina iznajmiti državno zemljište u k.o. Paležnice agrarnim interesima: Đorđe Mitrović, Aleksa Mitrović, Jovo Lazarević, Cvijan Blagojević. (L:2)

ADS-1002/29 – Odgovor sreskog geometra Đerića ADS u vezi sa dodjelom zemlje Mustafe Nuhića dobrovoljcu Todoru Simiću. Obavještenje o ovome ADS dostavio narodni poslanik Edhem Mulabdić. (L:5)

ADS-6143/29 – Prepiska u vezi sa agrarnim sporom oko beglučke zemlje u Sižju, srez Gračanica. Marko Zarić iz Sižja protiv Muhamedbega iz Bijeljine. (L:20)

ADS-6311/29 – Agrarni spor između Đorđa Pejića i Vere Petrović oko k.č. br. 867/1 i 887/2 k.o. Gornja Osječina, srez Gračanica. (L:15)

ADS-6483/29 – Odobrenje zakupnog ugovora na 10 godina Ibri Kahvedžiću na državnu zemlju u k.o. Babići, srez Gračanica.

ADS-15089/29 – Popis dobrovoljaca i ostalih agrarnih interesenata u gračaničkom srezu. U popisu su podaci za 136 agrarnih interesenata: ime i prezime, k.č. i katastarska općina te količina u dunumima o dodijeljenoj zemlji. (L:21)

Napomene

1 U Bosni i Hercegovini prevladavalo je vlasništvo malih i srednjih posjeda, koji su se javljali u obliku kmetovskih selišta i begluka. Kmetovska selišta su bila ona zemljišta koja je vlasnik davao na obradu kmetu sa pravom naslijeđa, na određeno vrijeme sve dotle dok je ovaj davao vlasniku zemlje godišnji hak u visini jedne trećine godišnjeg prihoda. Kmetovski odnosi na kmetovskom selištu ubilježavali su se u gruntovne knjige. Begluk - beglučka zemlja (zemljišta) bila su slobodna zemljišta, koja je vlasnik davao beglučarima u zakup pod različitim uslovima, ali se taj zakup nije ubilježavao u gruntovne knjige. Prema austrougarskoj statistici iz 1910. godine, od 1.898.044 stanovnika u BiH, 1.668.587 ili 88% bavilo se poljoprivredom. Prema konfesionalnoj strukturi, posjednika koji su imali kmetove, bilo je: muslimana 91,15%, pravoslavnih 6,05%, rimokatolika 2,55% i ostalih 0,25%; slobodnih seljaka: muslimana 56,65%, pravoslavnih 25,87%, rimokatolika 16,74% i ostalih 0,74%; kmetova: muslimana 4,58%, pravoslavnih 73,92%, rimokatolika 21,49% i ostalih 0,01% (Rezultati popisa žiteljstva u BiH od 10. oktobra 1910, Sarajevo 1912, str. 58-60)

2 Austro-Ugarska Monarhija došla je u Bosnu i Hercegovinu kao mandatar velikih evropskih sila da, uz ostalo riješi i agrarno pitanje u ovoj turskoj pokrajini. Bez obzira na tu obavezu, okupaciona austrougarska uprava u Bosni i Hercegovini konzervirala je postojeće stanje odnosa na selu i za čitavo vrijeme svoje vladavine oslanjala se na tursko agrarno zakonodavstvo, uglavnom Safersku naredbu iz 1859. godine.

3 Arhiv Bosne i Hercegovine, Fond Narodna vlada SHS za BiH, prezidijal 13483/18, pr. 13573/18 i pr. 13592/18

4 Uredbom je regulisano pod kojim uslovima obrađivači mogu steći beglučku zemlju. U tom smislu, u članu 2 te Uredbe stoji: "Naseljeni begluci na kojima postoje kmetstvu slični odnosi

deset godina, računajući od 25. februara 1919. godine unatrag, prelaze otkupom u vlas-nost obrađivača: 1. ako je egzistencija dotične porodice vezana za taj begluk; i 2. ako nije ugovoreno vrijeme trajanja odnosa.»

5 Ovom Uredbom odobreno je za isplatu kmetovske odštete vlas-nicima kmetovskih nekretnina na području Bosne i Hercegovine 255.000.000 dinara. Od toga 125.000.000 u gotovu novcu, a ostalih 130.000.000 dinara uz 4% agrarnim obligacijama. Pod-jela je trebala biti izvršena na osnovu zemljarine koja je bila određena vlasnicima kmetovskih zemalja 1918. godine. Svi vlasnici kmetovskih zemalja bili su podijeljeni u 28 kategorija, pa je za svaku kategoriju po degresivnoj skali bio određen faktor kojim se zemljarina množila prilikom utvrđivanja visine odštete. U najnižu kategoriju uračunati su posjednici sa zemljarinom od 40 kruna, a u najvišu oni čija je zemljarina prelazila 6.000 kruna. Isplatu je vršila Delegacija ministarstva finansija, a nakon 1929. Drinska finansijska direkcija u Sarajevu, a po nalozima za isplatu Agrarne direkcije u Sarajevu, kasnije nadležnih agrarno-pravnih odsjeka. Na osnovu evidencija u arhivskim fondovima, može se zaključiti da je Agrarna direkcija u Sarajevu sumu od 255.000.000 dinara obračunala i isplatila vlasnicima zemlje do 1923. godine i to na 64.000 suvlasnika čiji su obračuni sastavljeni u 18.350 predmeta. Za tu svotu bilo je otkuplje-no 68.000 kmetovskih selišta u površini od 566.000 hektara i 400.000 hektara beglučke zemlje. (Podaci iz ekspozea Jurja Demetrovića, ministra poljoprivrede Kraljevine Jugoslavije, podnesenog Narodnoj skupštini 1933. godine).

6 Sarić Samija, Arhivski fondovi o rješavanju agrarnog pitanja u Bosni i Hercegovini, 1911-1945. /U: Glasnik arhiva i Društava arhivskih radnika Bosne i Hercegovine, Sarajevo, God. 25, br. 25 (1985); str. 37-49

7 U toku su izrade dvije doktorske disertacije o agrarnim prilikama u Bosni i Hercegovini u periodu između dva svjetska rata koje autori pišu na temelju dokumentacije u arhivskim fondovima, naročito u arhivskom fondu nastalom djelovanjem Agrarne direkcije u Sarajevu za Bosnu i Hercegovinu.

8 Agrarna direkcija u Sarajevu (ADS) osnovana je 20. jula 1920. godine, na temelju čl. 27 Uredbe o ustrojstvu Ministarstva za agrarnu reformu Kraljevine SHS, te je prema tome bila izvršni organ Ministarstva za područje Bosne i Hercegovine. Njen zadatak bio je da na svom području vrši podjelu zemlje rukovodi kolonizacionim poslovima, tj. dodjeljivanjem zemlje dobrovoljcima i ostalim agrarnim interesentima, da provodi reviziju pobeglucenja i uzurpacija, da odlučuje o sporovima kmetova i o svim drugim agrarnim operacijama. Uporedo sa osnivanjem Agrarne direkcije u Sarajevu, osniva-ni su i okružni agrarni uredi u središtima okružnih oblasti. Oni su vršili poslove ADS sami ili preko svojih agrarnih delegata. Agrarna direkcija u Sarajevu ukinuta je na osnovu čl. 49 Zakona o banskoj upravi od 3. oktobra 1929. godine.

9 U ovom inventaru nalaze se opći spisi ADS koji se odnose na gračanički srez, dok je glavna evidencija o oduzetoj zemlji urađena nakon 1930. godine i zbog načina vođenja i obimnosti (365 arhivskih kutija i 22 velike knjige) nije moguće da se iskaže u vidu inventara. U glavnim evidencijama koje se sastoje iz 22 velike knjige nalaze se podaci o svakom pojedinom kmetovskom selištu za koje je plaća-na odšteta, kao i odšteta koja je eventualno još trebala da bude isplaćena. Evidencija sadrži podatke: prezime i ime zemljovlasnika, boravište, kome se ima isplatiti odšteta, srez u kojem leže oduzete nekretnine, katastarska općina, broj zemljišno-knjižnog uloška, klasa i klasifikacioni broj i da-tum obračuna Agrarne direkcije, te popis svih kmetova na pojedinim kmetovskim selištima. Tako dobro urađene evidencije omogućavaju da saznamo imena zemljovlasnika, kao i visinu odštete koja je data bosanskim feudalcima na osnovu zakonskih propisa i procjena državnih organa.

10 Spisi su najčešće pisani u rukopisu (latinicom i ćirilicom) ponekad teško čitljivom pa zato nismo sigurni da su sva prezimena tačno pročitana.

Prilozi

Iskaz (pregled) zemljovlasnika u gračaničkom kotaru iz 1921. godine

Ovaj Iskaz sačinili su i obračunali članovi Odbora kotarske komisije: Miloš Ivanišević, Ahmet Širbegović i Nezir Kasum-

agić. Potpisao ga je kotarski predstojnik Berničević 16. VI 1921. godine.

Napomena: Rubrike koje se odnosi ne količinu zemlje u dunumima, kao i vrsta zemljišta: obradivo, šume - ostala je prazna.

U ovom pregledu izostavljamo rubriku (podatke) o isplaćenim predujmovima, jer nisu potpisani od strane zemljovlasnika kojima je zemlja oduzeta

Ime i prezime zemljovlasnika	Boravište	Br.kmetova	Obračun u krunama	Zemlja se nalazi u:
1. Čengić (Mustafe) Alibeg sa 18 suvl.	Sarajevo	14	6.280	Petrovo Selo Brđani
2. Širbegović (Mehage) Edhem 4 suvl.	Gračanica	2	960	Petrovo Selo Brđani
3. Ristić (Save) Jovo	Kakmuž	2	480	Petrovo Selo Brđani
4. Mejremić (Saliha) Ismetaga	Sarajevo	47	8.120	Paležnica
5. Uzeirbegović H. Mustajbeg	Maglaj	189	20.000	Kožuhe, Osječani, Boljanić, Sočlovac, Kakmuž, Porječina, Krtova
6. Uzeirbegović H. Vasvhanuma, rođ. Osmanbegović	Maglaj	165	20.000	Osječani, Kožuhe
7. Petrović (Petra) Diogenes	Sarajevo	17	5.080	Osječani, Kožuhe
8. Besarević Roksanda	Sarajevo	4	1.760	Kožuhe
9. Petrović Sokrates	Sarajevo	1	240	Kožuhe
10. Srkatović (Ibrahima) Osman	Kotorsko	1	240	Kožuhe
11. Despić Savka – Petrović, Jeftanović	Sarajevo	3	2.460	Kožuhe
12. Đerić (Riste) Simo	Kožuhe	1	560	Boljanić
13. Širbegović (Mustafe) Đulaga	Gračanica	1	640	Boljanić
14. Širbegović (Mustafe) Širbeg	Gračanica	3	2.880	Boljanić
15. Smailbegović Ermina sa 2 suvlasnika	Gračanica	12	5.000	Boljanić
16. Đulić Hašim	Gračanica	7	4.800	Boljanić
17. Duraković Rabija, ud. Omerbegović 1/2	Gračanica	10	3.960	Boljanić
18. Duraković Devleta sa 5 suvlasnika	Gračanica	15	5.800	Osječani, Grabska Bušletić Srpski
19. Ivanišević (Pere) Milan sa 5 suvlasnika	Sarajevo	16	5.760	Grapska Srpska
20. Dautović (Hasana) Ferhat	Doboj	9	2.960	Grapska Srpska
21. Dautović Salih	Doboj	4	3.960	Grapska Srpska
22. Dautović Mehmed	Doboj	7	3.900	Grapska Srpska
23. Džaferović (Tosunbega) Alija	Doboj	6	4.380	Grapska Srpska
24. Mulalić Hata udata Širbegović	Maglaj	4	1.120	Kostajnica
25. Hodžić (Mehmeda) Huso	Doboj	12	5.220	Kostajnica
26. Bešliagić Mehmed sa 2 suvlasnika	Doboj	9	4.320	Kostajnica
27. Hadžiosmanbegović Hifsija	Doboj	6	3.540	Kostajnica
28. Presić Vasilj sa 1 suvlasnikom	Kostajnica	1	960	Kostajnica
29. Mujačić (Hamze) Avdija	Doboj	2	3.120	Kostajnica
30. Đukić (Đoke) Blagoje	Kostajnica	1	320	Kostajnica
31. Hadžiosmanbegović Hadžira	Doboj	5	1.120	Kostajnica
32. Alijas Rahela	Doboj	1	160	Kostajnica
33. Hajdić Fehima, rođ. Hodžić	Doboj	1	320	Kostajnica
34. Ivanišević Milka, udata Đokić	Doboj	25	6.120	Bušletić, Poturice
35. Begović (Džafera) Džafer	Tešanj	2	1.440	Bušletić
36. Janjić Sika, udata Marić	Kožuhe	2	1.600	Bušletić
37. Bukijelović Lazar sa 1 suvlasnikom	Bušletić	1	240	Bušletić
38. Mehmedagić (Mustafe) Muharembeg	Bušletić	1	80	Bušletić
39. Bukijelović Marjan	Bušletić	1	240	Bušletić

40. Dautović (Ferhata) Hasanbeg	Doboj	1	240	Bušetić
41. Zadih M. Danon	Sarajevo	10	3.200	Čivčije
42. Numanović (Saliha) Sulejman	Maglaj	1	320	Čivčije
43. Pašić Ibrahim sa 7 suvlasnika	Gračanica	1	960	Čivčije
44. Pašić Hakija sa 8 suvlasnika	Gračanica	3	1.680	Čivčije
45. Aganović Alija sa 3 suvlasnika	Gračanica	1	320	Poturice
46. Bešliagić Nurbeg	Stanić R.	2	400	Stanić Rijeka
47. Bešliagić Zajim	Stanić R.	1	400	Stanić Rijeka
48. Hadžimujagić latif	Doboj	1	880	Stanić Rijeka
49. Ivanišević (Stjepa) Miloš	Gračanica	8	2.320	Karanovac
50. Sulejmanpašić Mujezira Hanna	Gračanica	9	4.020	Krtova
51. Hadžibegić Mustafa sa 1 suvlasnikom	Gračanica	1	480	Karanovac
52. Lazarević Milić sa 2 suvlasnika	Sočkovac	5	640	Sočkovac
53. Nikolić Ljubica	Gračanica	2	1.600	Sočkovac
54. Simić Petar sa 2 suvlasnika	Rakovac	1	720	Rakovac
55. Janković Trifun	Rakovac	1	160	Rakovac
56. Milisavljević Mihaljo	Gračanica	1	640	Rakovac
57. Ivanišević Savo	Gračanica	2	480	Rakovac
58. Džindić Ibrahim	Gračanica	1	720	Rakovac
59. Mehinović Devleta, udata Hivzefendić	Gračanica	1	560	Rakovac
60. Rešidbegović Hedvija	Gračanica	1	400	Rakovac
61. Danon Mejrana (?)	Gračanica	1	800	Kakmuž
62. Uzeirbegović H. Šefika	Maglaj	25	9.200	Kakmuž
63. Smailbašić Avdo	Gračanica	4	2.720	Kakmuž
64. Majstorović Vaso sa 1 suvlasnikom	Kakmuž	1	720	Kakmuž
65. Prohić H. Avdaga	Gračanica	2	880	Kakmuž
66. Hrustić Hanumica	Gračanica	1	1.200	Kakmuž
67. Baščaušević Edhembeg	Gračanica	2	320	Kakmuž
68. Karabegović Ravka, udata Hrustić	Gračanica	1	640	Kakmuž
69. Kasumagić Mujaga sa 16 suvlasnika	Gračanica	59	20.000	Petrovo, Lužani
70. Spahić Emina, udata Delibegović	Gračanica	2	1.680	Porječina
71. Šečić (Smaja) Small	Gračanica	4	5.040	Porječina
72. Topalović Miloje sa 4 suvlasnika	Petrovo, Luž.	2	800	Porječina
73. Marjanović Marijan	Porječina	2	400	Porječina
74. Milanović (Milana) Mijat	Porječina	2	1.260	Krtova
75. Salihbegović Zumreta	Bijeljina	43	12.480	Krtova
76. Salihbegović Osmanbeg	Bijeljina	47	15.840	Krtova
77. Muhamedbeg Pašić	Bijeljina	1	160	Krtova
78. Uzeirbegović H. Salihbeg	Maglaj	1	320	Krtova
79. Širbegović Ahmet	Gračanica	1	720	Lohinja
80. Maglajić Bakša, udata Muftić	Gračanica	1	880	Lohinja
81. Ivanišević Stanko sa 1 suvlasnikom	Gračanica	1	1.460	Lohinja
82. Stević H. Joca	Gračanica	1	1.046	Lohinja
83. Odobašić (Hasana) Nurudin	Gračanica	1	400	Lohinja
84. Halilbegović Mustafa	Gračanica	2	240	Lohinja
85. Uzeirbegović H. Uzeirbeg	Maglaj	10	880	Lohinja
86. Čamdžić Omer sa 3 suvlasnika	Malešići	2	2.400	Malešići
87. Širbegović Rašidbeg	Gračanica	2	1.760	Malešići

Sumarni pregled vakufskih posjeda u gračaničkom kotaru iz 1923. Godine

Ovaj Pregled (Iskaz) sadrži sljedeće podatke: vrsta kulture, površina, broj i naziv vakufa, katastarska općina u kojoj se zemlja nalazi. Pregled je urađen prema evidencijama katastra u Gračanici, a potpisao ga je «nadgeometaar za vođenje

ovdašnjeg katastra Đerić» pod datumom 20.4.1923. Pregled se nalazi u evidencijama Agrarne direkcije za BiH u Sarajevu pod br. 8505 od 9.5.1923.

U sljedećoj tabeli iz tog pregleda izdvojili smo sljedeće podatke: naziv vakufa, katastarska općina u kojoj je vakuf evidentiran i površina vakufske zemlje u dunumima i kvadratnim metrima.

R. br.	Naziv vakufa	Br. posjeda	Katastarska općina	Dunuma	m ²
1.	Vakuf mekteba iz Babića	151	Babići	2	190
2.	Vakuf džamije iz Babunovića	64	Babunovići	11	490
3.	Vakuf Šejha-Sinanbaba iz Srebrenika	161	Babunovići	167	140
4.	Vakuf džamije iz Brijesnice	138	Brijesnica	14	850
5.	Ust. Vakufu džamije u Brijesnici državnog	464	Brijesnica	15	700
6.	Vakuf donjeg mekteba u Brijesnici	17	Brijesnica	196	419
7.	Vakuf gornjeg mekteba u Brijesnici	52	Brijesnica	4	310
8.	Vakuf drafičke i Ahmed-pašine iz Gračanice	10	Čekanići		600
9.	Vakuf drafičke džamije iz Gračanice	11	Čekanići	6	40
10.	Vakuf mekteba iz Čekanića	291	Čekanići	1	900
11.	Vakuf mekteba iz Doborovaca	309	Doborovci		240
12.	Vakuf džamije iz Doborovaca	405	Doborovci	45	550
13.	Vakuf džamije iz Džakula	321	Džakule	29	935
14.	Vakuf mekteba mahale Trnovci	322	Džakule		730
15.	Vakuf džamije iz Grabske	239	Grabska	28	789
16.	Vakuf Osman-bega kapetana	156	Gračanica	4	146
17.	Vakuf Gračaničke džamije	180	Gračanica	4	102
18.	Vakuf Čiriške džamije (Gračanica)	304	Gračanica	31	924
19.	Vakuf nove medrese iz Gračanice	306	Gračanica	7	493
20.	Vakuf Ahmed-pašine dž. iz Grač.	325	Gračanica	42	780
21.	Vakuf Pašazade dž. iz Gračanice	338	Gračanica		235
22.	Vakuf Potočke dž. iz Gračanice	375	Gračanica	40	165
23.	Vakuf Čiriškog mekteba iz Gračanice	477	Gračanica	1	720
24.	Vakuf Hadži Džafer dž. iz Gračanice	520	Gračanica	18	969
25.	Vakuf Olovije džamije iz Gračanice	546	Gračanica	17	690
26.	Vakuf Pašazade mekteba iz Grač.	646	Gračanica	31	597
27.	Vakuf pribavskog mekteba iz Grač.	699	Gračanica	1	830
28.	Vakuf Gojsaličke dž. iz Gračanice	761	Gračanica	5	595
29.	Vakuf Mejdan džedid dž. iz Gračan.	769	Gračanica	13	396
30.	Vakuf Gojsaličke džamije i drg.	819	Gračanica	1	70
31.	Vakuf Gojsaličke dž. iz Gračanice	1201	Gračanica		55
32.	Vakuf Čiriškog mekteba iz Gračanice	1213	Gračanica		210
33.	Vakuf Drafičke dž. iz Gračanice	1214	Gračanica	4	512
34.	Vakuf H. Fatime Sulejmanović iz Gr.	1215	Gračanica	2	540
35.	Vakuf Hidajet džamje iz Gračanice	1216	Gračanica	7	960
36.	Vakuf mejtefa iz Klokotnice	52	Klokotnica	1	220
37.	Vakuf džamije iz Klokotnice	54	Klokotnica	11	780
38.	Vakuf Ahmed-pašine dž. iz Grač.	393	Gračanica	3	260

39.	Vakuf Deličke džamije iz Lukavice	220	Lukavica	9	20
40.	Vakuf mekteba iz Lukavice	324	Lukavica		200
41.	Vakuf Nove medrese iz Gračanice	444	Lukavica	12	620
42.	Vakuf Riječanske dž. iz Lukavice	502	Lukavica	2	800
43.	Vak. mek. mahale Prnjavor iz Lukav.	503	Lukavica		70
44.	Vak. mek. mahale Zolje iz Lukavice	504	Lukavica		500
45.	Vak. Ahmed-pašine dž. iz Gračanice	52	Malešići	6	390
46.	Vakuf Nove medrese iz Gračanice	80	Malešići	20	200
47.	Vakuf Potočke džamije iz Gračanice	191	Malešići		470
48.	Vakuf Gojsaličke džamije iz Gračan.	217	Malešići	24	570
49.	Vakuf mekteba iz Malešića	315	Malešići	10	450
50.	Vakuf od Ferhata Suljića iz Malešića	332	Malešići		394
51.	Vak. džamije iz Gornje Orahovice	255	Orahovica	33	970
52.	Vak. džamije iz Donje Orahovice	533	Orahovica	29	440
53.	Vakuf mekteba iz Piskavice	20	Piskavica	34	670
54.	Vak. džamije iz Rapatnice	102	Rapatnica	8	380
55.	Vakuf mekteba iz Škahovice	62	Škahovica	6	186
56.	Vakuf džamije iz Sladne	471	Sladna	15	910
57.	Vakuf mekteba iz Sladne	896	Sladna	1	780
58.	Vakuf nove džamije iz Sladne	969	Sladna		520
59.	Vakuf džamije iz Sokola	356	Soko	22	590
60.	Vak. Ahmed-pašine džamije iz Grač.	333	Stjepan Polje	3	110
61.	Vakuf mekteba iz Stjepan Polja	334	Stjepan Polje	43	80
62.	Vak. mekt. iz Stjepan Polja (uzurpa-	341	Stjepan Polje	192	60
63.	Vakuf džamije iz Stanić Rijeke	107	Stanić Rijeka	7	840
64.	Vak. Ahmed-pašine džamije iz Grač.	30	Vranovići		34
65.	Vakuf džamije iz Vranovića	33	Vranovići	4	907
66.	Vakuf džamije iz Vranovića	34	Vranovići	4	843
67.	Vakuf mekteba škole Vranovići	58	Vranovići	2	476
68.	Vak. mekt. škole Nasići iz Vranovića	59	Vranovići	5	532
69.	Vak. Ahmed-pašine džamije iz Grač.	169	Vranovići	4	62

